

1. CĂRȚILE SAPIENȚIALE

Cărțile sapiențiale ebraice se înscriu în contextul general oriental, comparându-se de asemenea și cu începuturile filosofiei grecești. Este căutată înțelepciunea, care nu avea o conotație teoretică, ci una practică: însemna dobândirea unei experiențe de viață, a unui discernământ pentru un trai cumpătat. Înțelepciunea este raportată mereu la divinitate:

Iov 28:28: „Iată, frica de Dumnezeu, aceasta este înțelepciunea”

Pild. 1:7; 9:10: „Începutul înțelepciunii este frica de Domnul” (cf. **Ps. 110:10**)

Interesant că în cărțile sapiențiale, divinitatea este numită la modul general (Elohim), și nu cu numele personal (Iahve). Se caută prin aceasta depășirea limitării religiei doar la nivelul poporului evreu.

Se constată în literatura sapiențială două direcții:

1. clasică – Sunt expuse precepte ale tradiției, ale bătrânilor, formulate lapidar în sentințe. Realitatea este prezentată în alb și negru, celui drept fiindu-i opus categoric cel nedrept, iar înțelepciunii nesăbuița. De exemplu, o idee a literaturii sapiențiale clasice este echivalarea faptă-răsplată.
2. critică – Preceptele tradiției sunt reluate, însă de data aceasta critic; din punct de vedere literar, expunerea majestuoasă din direcția clasică este înlocuită cu dialogul, meditația, interogația. Echivalarea faptă-răsplată este pusă sub semnul întrebării, arătându-se că viața se prezintă mult mai complex, că planul divin implică și tonuri de gri, nu numai alb și negru.

Din prima categorie fac parte *Pild.*, apoi din literatura necanonică *Înțel.* (Înțelepciunea lui Solomon), *Sir.* (Înțelepciunea lui Iisus Sirah).

Din a doua direcție fac parte *Iov* și *Eccl.*

2. PILDE

Bibliografie: R.B.Y. Scott, *Proverbs. Ecclesiastes*, New York etc. 1965 (AB 18); Petre Semen, „Vorbirea în pilde, în cărțile Sfintei Scripturi”, *TV* 1992, nr. 11-12, 15-27; Viorel Caloianu, „Raportul dintre concepția despre înțelepciune în cartea Proverbele lui Solomon și tradiția despre înțelepciune în textele egiptene”, *GB* 1974, nr. 1-2, 63-72; M. Chialda, „Învățăături moral sociale în cartea *Proverbele lui Solomon*”, *ST* 1955, nr. 1-2, 3-24; Athanasie Negoită, „O carte ebraică sub acoperământ egiptean (subtitlu: Proverbele lui Amenemope sunt proverbele lui Solomon)”, *GB* 1961, nr. 5-6, 436-445; Idem, „Înțelepciunea sau proverbele lui Amenemope”, *GB* 1961, nr. 5-6, 446-453 (prezentarea textului, inedit pînă în 1922).

Elementele sapiențiale din *Pild.* țin de stilul specific Orientului apropiat, dobândind doar unele accente israelite (de ex. monoteismul, orientarea general umană și nu cea centrată pe anumite categorii profesionale, gen maxime pentru funcționarii de curte etc.).

2.1. Cuprinsul cărții

1-9	Introducere (cea mai nouă colecție, adăugată ulterior)
	1:1-7 supratitlu pentru întreaga carte
	5; 6:20 – 7 avertismente cu privire la femeia străină

	1:20-30; 8; 9	personificarea Înțelepciunii
10-22:16	„Pildele lui Solomon”	
	10-15	I parte: predomină paralelismele antitetice
	16-22:16	II parte
22:17-24:22	„Cuvinte ale înțelepților”	
	22:17 – 23:11	asemănare cu cartea egipteană <i>Proverbele</i> lui Amenemope (cca. 1000 îdHr.) predomină amenințări 10 teme (22:22-23:11)
	23:12 – 24:22	
24:23-34	„Și acestea sunt cuvintele înțelepților”	
25-29	„Pildele lui Solomon adunate de oamenii lui Iezechia”	
	25-27	înțelepciunea mundană (Dumnezeu pomenit doar în 25:2.22): țărani și meșteșugari
	28-29	accente religioase
30:1-14	„Cuvintele lui Agur”	
30:15-33	pilde cu numere	
31:1-9	Cuvintele mamei către prințul Lemuel, rege în Masa	
31:10-31	Lauda femeii vrednice (acrostih)	

2.2. Genuri literare

Sentița (*mașal*) se distinge prin formularea scurtă, categorică. Ea reprezintă concluzionarea unei experiențe.

Pild. 26:27: „Cine sapă groapa (altuia) cade singur în ea și cel ce rostogolește o piatră se prăvălește (tot) peste el.”

În multe cazuri, sentița este structurată prin contrast între două realități (ex. dreptate- nedreptate, înțelepciune-prostie, muncă-lene etc.).

Pild. 10:8: „Cel cu inimă înțeleaptă primește sfaturile, iar cel nebun grăiește vorbe spre pieirea lui”

Între cele două realități contrastul poate fi formulat și cu cuvintele „mai bine... decât”:

Pild. 21:19: „Mai bine să locuiești în pustiu decât cu o femeie certăreață și supărăcioasă.”

Comparația este tot o sentiță, care înlocuiește însă explicația teoretică printr-o imagine luată din viața de zi cu zi.

Pild. 10:26: „Precum este oțetul pentru dinți și fumul pentru ochi, așa este omul leneș pentru cei ce-l pun la treabă”

Pilda cu numere apare rar, însă atrage atenția în text; mai multe realități asemănătoare sunt grupate, ultimul fiind de regulă și punctul central.

Pild. 30:18-19: „¹⁸Trei lucruri mi se par minunate, ba chiar patru, pe care nu le pot pricepe: ¹⁹Calea vulturului pe cer, urma șarpelui pe stâncă, mersul corăbiei în mijlocul mării și calea omului la o fecioară.”

Avertismentul – este adăugată o motivație („căci”) sau consecințele neascultării („ca să nu”).

Pild. 24:17-18: „¹⁷Nu te bucura când cade vrăjmașul tău și, când se poticnește, să nu se veselească inima ta, ¹⁸Ca nu cumva să vadă Domnul și să fie neplăcut în ochii Lui și să nu întoarcă mânia Sa de la el (spre tine).”

2.3. Teme

2.3.1. Personalizarea Înțelepciunii

În *Pild.* 1:20-33; 8; 9 Înțelepciunea (*hokma*^h) apare ca o persoană cu atribute divine (cf. și *Sir.* 24).

De o deosebită importanță sunt versetele 8:22-31. Înțelepciunea apare ca fiind „creată”, „întemeiată”, „născută” (v. 22-25 LXX); însă primul verb poate fi înțeles în ebraică tot ca referitor la naștere, mai ales că în v. 30 termenul *'amon* tradus de obicei cu „artizan”, „meșter” poate fi înțeles ca referindu-se la „copil”. Înțelepciunea apare astfel ca un copil care se joacă în apropierea lui Dumnezeu, în „atelierul” în care acesta a creat lumea.

În NT Hristos este identificat cu *sophia* „înțelepciunea” (cf. *1Cor.* 1:30). De asemenea *Ef.* 1:17 de Duhul Înțelepciunii (*pneuma sophias*) pe care Dumnezeu Tatăl îl dăruiește creștinilor.

Înțelegerea textului din 8:22-31 capătă cu atât mai multă importanță cu cât ereticul Arie în sec. 4 dHr, considerând pe baza *1Cor.* 1:30 că Fiul este Înțelepciunea, ajungea la concluzia că Fiul este creatură. Respingerea vine din partea Sf. Atanasie, care interpretează textul prin prisma înomenirii (deci a asumării firii umane create) lui Hristos.

3. IOV

Bibliografie: Dumitru Abrudan, *Cartea Iov și valoarea ei antropologică*, 1984, (extras din *MB* 1984, nr. 1-2, 8-20); Marcu Bănescu, „Marginalii la Cartea lui Iov (Starea de frustrare)”, *MB* 1987, nr. 1, 13-21; Anca Manolache, „Cartea lui Iov - povestea unei realități”, *MB* 1993, nr. 1-3, 12-19; Nicolae Morar, „Sentimentul culpei - paralelă între Oedip și dreptul Iov”, *MB* 1993, nr. 1-3, 20-23; Ath. Negoită, „Un Iov babilonean? Ceva din teodiceea akkadiană”, *ST* 1977, nr. 5-8, 436-449.

3.1. Introducere

Datarea cărții este imposibil de făcut cu exactitate. Se propune perioada persană sau elenistică timpurie, sec. 5-3 îdHr.

Se presupune că profetul Iezechiel îl cunoaște pe Iov (14:14.20) dintr-o relatare mai veche, probabil orală, și nu din actuala carte biblică. Pe lângă acest fapt, există și alte elemente care atestă vechimea tradiției lui Iov: de exemplu, Iov poate aduce jertfă (cf. *Iov* 1:5), practică interzisă la mijlocul sec. 6 îdHr. prin codul preoteșc al Pentateuhului (sursa P).

Cartea are două redactări importante:

1. un cadru de tip povestire (*Iov* 1:1–2:13; 42:7-17): Iov își păstrează încrederea în Dumnezeu, acceptându-și stoic soarta; numele divin folosit este Iahve. Acest cadrul constituie cel mai vechi strat literar al cărții.
2. corpul poetic al cărții: Iov își plânge soarta și-L provoacă pe Dumnezeu să-i demonstreze eventualul păcat pentru care e pedepsit; numele divin este El, Eloah, Šadday.

După aceste redactări, cartea prezintă o serie de adaosuri, precum discursul lui Elihu (cap. 32–37), personaj care apare brusc pe scenă și dispăre fără să se facă referiri la el, de asemenea imnul despre înțelepciune (cap. 28), discursul lui Dumnezeu (cap. 38–41) cu prezentările ființelor fantastice Behemot (hipopotam? *Iov* 40:15-24) și Leviatan (crocodil? *Iov* 40:25 – 41:26).

3.2. Cuprinsul cărții

Prolog tip povestire (1–2)			
1	Iov pierde averea		
2	Iov își pierde sănătatea		
Dialogul cu cei trei prieteni (3–31)			
3	monologul lui Iov		
4–27	trei convorbiri		
	4–14	I convorbire	
		4–5	I discurs Elifaz din Teman
		6–7	răspunsul lui Iov
		8	I discurs Bildad din Șuah
		9–10	răspunsul lui Iov
		11	I discurs Țofar din Naama
		12–14	răspunsul lui Iov
	15–21	II convorbire	
		15	II discurs Elifaz din Teman
		16–17	răspunsul lui Iov
		18	II discurs Bildad din Șuah
		19	răspunsul lui Iov
		20	II discurs Țofar din Naama
		21	răspunsul lui Iov
	22–27	III convorbire	
		22	III discurs Elifaz din Teman
		23–24	răspunsul lui Iov
		25	III discurs Bildad din Șuah
		26–27	răspunsul lui Iov
28	adaos: imn pentru înțelepciune (cf. <i>Pild.</i> 8–9)		
29–31	monologul lui Iov		
	29	odată respectat și plin de speranță	
	30	acum atacat din afară și umilit	
	31	mărturisire a nevinovăției	
		v. 35u	invocarea lui Dumnezeu
Adaos: discursurile lui Elihu (32–37)			
Teofanie (38–42:6)			
	40:15-24	descrierea lui Behemot	
	40:25 – 41:26	descrierea lui Leviatan	
Epilog tip povestire (42:7-17)			

3.3. Teme

3.3.1. Înțelepciunea

Iov. 28 constituie un capitol dedicat înțelepciunii. Întâi se arată că înțelepciunea scapă oricărei realități cunoscute (adâncul, moartea – v. 22) și este mai de preț decât orice bogăție pământească (v. 16-19). Doar Dumnezeu „a văzut înțelepciunea și a cântărit-o, a pus-o în

lumină și i-a măsurat adâncimea” (v. 27). Oamenilor Dumnezeu le-a dat înțelepciunea într-un mod accesibil prin „frica de Dumnezeu” și „păzirea de cel rău” (v. 28).

Tot în *Iov* se găsește și tema vederii lui Dumnezeu.

Iov 42:5: „Din spusele unora și altora auzisem despre Tine, dar acum ochiul meu Te-a văzut”.

3.3.2. Teodiceea

La prima vedere, tema cărții *Iov* o constituie problema suferinței, în special a suferinței celui drept. De fapt aceasta constituie doar un pretext pentru o discuție mult mai profundă. Cei trei prieteni ai lui Iov (Elifaz din Teman, Bildad din Șuah și Țofar din Naama) reprezintă direcția clasică a concepției sapiențiale, potrivit căreia între faptă și răsplată există un raport de egalitate. Cazul lui Iov pare însă să contrazică această concepție: fiind lovit prin moartea copiilor, pierderea averii și prin boală, ar fi trebuit să fie dovedit ca păcătos; Iov totuși se declară nevinovat. Mai mult, Iov reprezintă combaterea concepției clasice; el pare să-l considere pe Dumnezeu nedrept, pentru că pedepsește un nevinovat.

Aici intervine în discuții Elihu, care ține o lecție de teodicee (concepția despre dreptate divină). El arată că în fond nici prietenii lui Iov nu au dreptate (pentru că nu pot dovedi vinovăția lui Iov), dar nici Iov (care tinde să se considere nedreptățit de Dumnezeu). În realitate Dumnezeu este drept prin excelență, atâta doar că omul, făptură limitată, nu poate cunoaște în profunzime planul divin; de aceea omului i se poate părea nedrept, ceea ce în fond este drept.

3.3.3. Viața veșnică

Iov. 19:25: „Dar eu știu că Răscumpărătorul meu este viu și că El, în ziua cea de pe urmă, va ridica iar din pulbere această piele a mea ce se destramă”.

Este unul dintre puținele pasaje din VT care vorbesc despre o înviere. De reținut expresia „în ziua cea de pe urmă”, element care a fost folosit în creștinism în sintagma „învierea în ziua de apoi”.

4. ECCLESIASTUL

Bibliografie: R.B.Y. Scott, *Proverbs. Ecclesiastes*, New York etc. 1965 (AB 18); Dumitru Abrudan, „Ecclesiastul - de la pesimism și fatalitate la credință și responsabilitate”, în: *Teologie, istorie, viață bisericească*, Oradea 1998, 7-17.

Ecclesiastul este numit în ebraică *Qohelet* (un participiu feminin care s-ar traduce mai degrabă „predicatoarea”), iar în greacă *ekklēsiastēs* (de forma unui adjectiv cu formă masculin-feminină).

În *Eccl.* 1:1 autorul este numit „fiul lui David, rege în Ierusalim” (cf. 1:12), încât după tradiție *Eccl.* i se atribuie lui Solomon. Prin stil, limbă și idei rămâne însă cert că *Eccl.* a apărut în timpul elenismului timpuriu, probabil între **250-200 îdHr.**

Eccl. face parte dintre sururile festive (*m^egillot*), fiind citită la sărbătoarea Colibelor (15 tișri = septembrie-octombrie).

1:1	supratitlu
1:2; 12:8	leitmotivul: „totul e deșertăciune”

1:3-11	ciclicitatea din lume; nimic nou sub soare	
1:12 – 11:8	corpus de sentințe	
	1:12 – 2:11	cuvintele regelui
	3	fiecare lucru are timpul lui
11:9 – 12:7	bătrânețea	
12:9u	epilog	

4.1. Teme

4.1.1. Zădărnicie și timp potrivit

Departa de a fi expresie a hedonismului epicureic, filosofia Ecclesiastului se înscrie în direcția critică sapiențială. Zădărnicia pe care o repetă

Ecc. 1:2: „Deșertăciunea deșertăciunilor, zice Ecclesiastul, deșertăciunea deșertăciunilor, toate sânt deșertăciuni!”

exprimă de fapt neputința omului de a-și depăși statura de creatură, de a evolua **autonom**. Doar frica de Dumnezeu (adică religia) trebuie văzută ca bază a vieții.

Creația este frumoasă și Dumnezeu l-a lăsat pe om să se bucure de ea, doar omul să nu uită că în bunătățile lumii sunt trecătoare.

Ecc. 3:1-11: „Pentru orice lucru este o clipă prielnică și vreme pentru orice îndeletnicire de sub cer. ²Vreme este să te naști și vreme să mori; vreme este să sădești și vreme să smulgi ceea ce ai sădit. ³Vreme este să rănești și vreme să tămăduiești; vreme este să dărâmi și vreme să zidești. ⁴Vreme este să plângi și vreme să râzi; vreme este să jelești și vreme să dănuiești. ⁵Vreme este să arunci pietre și vreme să le strângi; vreme este să îmbrățișezi și vreme este să fugi de îmbrățișare. ⁶Vreme este să agonisești și vreme să prăpădești; vreme este să păstrezi și vreme să arunci. ⁷Vreme este să rupi și vreme să coși; vreme este să taci și vreme să grăiești. ⁸Vreme este să iubești și vreme să urăști. Este vreme de război și vreme de pace. ⁹Care este folosul celui ce lucrează întru osteneala pe care o ia asupra-și? ¹⁰Am văzut zbuciumul pe care l-a dat Dumnezeu fiilor oamenilor, ca să se zbuciume. ¹¹Toate le-a făcut Dumnezeu frumoase și la timpul lor; El a pus în inima lor și veșnicia, dar fără ca omul să poată înțelege lucrarea pe care o face Dumnezeu, de la început până la sfârșit.”

5. ÎNȚELEPCIUNEA LUI SOLOMON

Bibliografie: Otto Kaiser, *Grundriß der Einleitung in die kanonischen und deuterokanonischen Schriften des Alten Testaments*, vol. 3, Gütersloh 1994.

Cartea face parte din grupa necanonică (anaginoscomena).

Datează din sec. 2-1 îdHr, având forma unui „protreptic” (culegere de sfaturi) adresat regilor. Îi este atribuită lui Solomon, deși nu se face referire nominală la el; totuși, încă din antichitatea creștină (Augustin, Ieronim), paternitatea solomonică a fost contestată.

1-5	antiteză înțelept-nesăbuit, drept-păcătos	
6-9	sfaturile regelui înțelept (Solomon) către alți regi	
10-19	lucrarea înțelepciunii în istoria lui Israel	
	11:15 – 12:27	mila lui Dumnezeu pentru Egipt
	13-15	nebunia închinării la idoli

5.1. Teme

5.1.1. Înțelepciunea personificată

Întel. 7:24-27: „²⁴Pentru că înțelepciunea este mai sprintenă decât orice mișcare, ea pătrunde și își face loc pretutindeni prin curăția ei. ²⁵Ea este sufnul puterii lui Dumnezeu, ea este curata revărsare a slavei Celui Atotputernic, astfel că nimic nu poate s-o mânjească. ²⁶Ea este strălucirea luminii celei veșnice și oglinda fără pată a lucrării lui Dumnezeu și chipul bunătății sale. ²⁷Fiindcă este una, toate le poate, și rămânând una cu sine însăși, ea toate le înnoiește, și răspândindu-se, prin veacuri, în sufletele sfinte, ea întocmește din ele prieteni ai lui Dumnezeu și prooroci”.

Întel. 9:9-10: „⁹Cu Tine [Dumnezeule] este înțelepciunea care știe faptele Tale și care era de față când ai făcut lumea și care știe ce este plăcut înaintea ochilor Tăi și ce este drept, potrivit poruncilor Tale. ¹⁰Trimite această înțelepciune, din sfintele Tale ceruri, de lângă tronul slavei Tale...”

Se remarcă terminologia folosită, care indică Înțelepciunea (*sophia*) ca pe o mediatoare între Dumnezeu și om. Ea locuiește chiar în cer, lângă tronul lui Dumnezeu. Trimiterea sa în lume, pentru a-i învăța pe oameni dobândirea nemuririi (*Întel.* 6:18-19), seamănă cu trimiterea Fiului în lume pentru propovăduire. Deloc întâmplător Înălțarea lui Hristos este „la cer”, șezând (pe tron) la dreapta Tatălui (cf. *Marc.* 16:19).

6. ÎNTELEPCIUNEA LUI IISUS SIRAH

Ca și *Întel.*, *Sir.* face parte dintre cărțile necanonice (anaghinoscomena). Ea se găsește doar în canonul LXX, dar fragmente (aprox 2/3 din carte) au fost descoperite în 1896 gheniza din Cairo, apoi la jumătatea sec. 20 dHr. în Qumran și Masada. În *Vulgata* cartea s-a numit *Ecclesiasticus*, nume dat sub influența cărții *Eccl.*

În „Prologul” cărții se precizează că autorul este Iisus (cf. *Sir.* 50:27; 51:30 „Iisus fiul lui Eleazar fiul lui Sirah”, în ebraică Ben Sira’).

prolog	(doar în LXX – prefața traducătorului)	
1-43		
1-23		
	1:1 – 4:10	înțelepciunea ca temere de Domnul
	4:11 – 6:17	înțelepciunea în viața de zi cu zi
	6:18 – 14:19	căutarea înțelepciunii în viață
	14:20 – 23:17	înțelepciunea lui Dumnezeu și înțelepciunea sau nesăbuița omului
24-43		
	24:1 – 32:13	înțelepciunea ca ghid în orice situație
	32:14 – 39:11	pronia divină și îngrijirea omului
	39:12 – 43:44	creația divină și bucuria sau suferința omului
44-50:24	lauda tatălui	
50:25u	epilog	
51	adaos: rugăciunea lui Sirah	

6.1. Teme

6.1.1. Înțelepciunea

Lauda înțelepciunii personificate asemănătoare cu *Pild.* 1; 8; 9 este reluată și de Siracid în cap. 24.